

RAMOVŠ IN JEZIKOSLOVNE VEDE DVAJSETEGA STOLETJA

Ramovševe isto- in raznočasijske razčlembе slovenskih narečij ter notranjih in zunanjih vzrokov njihovih sprememb so trdna podlaga za naše razumevanje ne le slovenščine, ampak tudi potekov jezikovnega spreminjanja na sploh.

Ramovš's synchronic and diachronic analyses of Slovene dialects and the internal and external causes of their changes are a solid foundation for our understanding not only of Slovene, but also the general course of language change.

1 Uvod: Ramovš in jezikoslovje na začetku dvajsetega stoletja

Začetek dvajsetega stoletja je v jezikoslovju zaznamovan z velikimi spremembami. Nasproti historicizmu mladogramatikov, ki je temeljil na rekonstrukciji deloma izolirano proučevanih jezikovnih sprememb, nastopa strukturalizem švicarske smeri in slovanskih jezikoslovnih krogov, posebej moskovskega in praškega. Strukturalisti kot npr. de Saussure, Jakobson in Trubetzkoy se ukvarjajo z jezikom kot strukturiranim sestavom, razlikujejo sinhronijo od diahronije in v analizi jezikovnih sprememb upoštevajo sinhrono sistematiko v vsakem spremembnem stadiju. V pisnih beremo lahko tudi o razvoju strukturalistične metodologije jezikovne rekonstrukcije, ki je prvič formulirana v Trubetzkoyevi kritiki Šahmatova 1916. leta, opisani v prvem pismu Jakobsonu iz 1920. leta. V pismu Jakobsonu 1. februarja 1921. leta je Trubetzkoy prvič analiziral praslovansko zgodovino na osnovi relativne kronologije glasovnih pojavov. Relativno kronologijo zgodnjerskih glasovnih sprememb opisuje v sestavku *Einiges über die russische Lautentwicklung und die Auflösung der gemeinrussischen Spracheinheit* iz 1924. leta. Jakobson pa je objavil *La notion de lois phonétique et le principe téléologique* 1927. leta in *Remarques sur l'évolution phonologique du russe* 1929. leta.

Na podlagi strukturalističnega pristopa jezikovni analizi l. 1926 zaseda fonološki krožek v Pragi in razvija novo metodologijo, ki jo bo nato predložil na Prvem mednarodnem kongresu jezikoslovcev v Haagu leta 1928. Diskusija o novoustanovljenih načelih, še posebno fonologije, se nadaljuje na praškem zasedanju slovanskih filologov leta 1929. Referati so objavljeni v *Travaux du Cercle Linguistique de Prague I*. Kasnejši zvezki tega časopisa vsebujejo tudi sestavke članov te nove smeri v slovanski filologiji. V teh in v drugih Trubetzkoyevih in Jakobsonovih delih ni prav nič govor o Ramovšu, velikanu slovenistike, do njegovega sestavka *Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov* iz leta 1950, kjer je Ramovš prvič eksplicitno formuliral strukturalistični pristop relativne kronologije kot osnove svojih jezikovnih študij. To pa ne pomeni, da se Ramovš v svojih začetnih delih še ne bi bil udeleževal nove jezikoslovne smeri. Resnična je Bezlajeva ugotovitev (1950: 231), češ da bi bil Ramovšev »način dela popolnoma nemogoč, ako ne bi imel neprestano pred očmi jezika kot celote«. Razlog, zakaj začetne Ramovševe študije v metodoloških obravnavah ranega strukturalizma niso upoštevane, lahko najdemo v drugi opombi Bezlaja (1950: 231), ki pravi, da »Ramovš ni oblikoval bistveno novih metod«, ampak je »pri vseh različnih panogah in metodah v jezikoslovju iskal sredstev, ki bi mu pomagala

uresničiti njegov načrt«, obsegajoč vso diahrono in sinhrono analizo narečne členitve v slovenščini.

2 Ramovševe analize glasovnih sprememb

Podrobna analiza Ramovševih del kaže aspekte strukturalistične metodologije že prej kot v delih Trubetzkaja in Jakobsona. V relativni kronologiji sprememb, obravnavanih v Ramovševih Slovenskih študijah v 1918. letu, rekonstrukcija posameznih stadijev ne obravnava le jezika kot celote, pač pa upošteva tudi narečno variacijo na isti ravni in po isti metodi kot Trubetzkaj v dvajsetih letih (prim. Trubetzkoy 1924). Samo v razlagi glasovnih sprememb zaostaja Ramovš v tem smislu za Trubetzkajem in Jakobsonom, ko je pojasnjevanje glasovnih sprememb omejeval na fonetične, posebej izgovarjalne faktorje, medtem ko je Trubetzkoy že v začetkih imel predstavo o razločevalnih lastnostih (čeprav se zdi da je ni vedno popolnoma upošteval, kot npr. v opisu prehoda praslovanskih napetih vokalov *y* in *i* v nenapeta, t. i. reducirana *ъ* in *ь* pred *j* v velikoruskih govorih, brez upoštevanja medstadija, v katerem je bilo nasprotje med napetimi in nenapetimi samoglasniki nevtralizirano, prim. Trubetzkoy 1924: 297, 298).

Zaradi težnje k fonetičnemu pojasnjevanju je Ramovš (1922: 227, sledeč van Wijku) za prvotni novoakutirani *ò* v slovenščini rekonstruiral nadkračino (ki pa ni dokazljiva, gl. 1936: 155), ker so kasnejši odrazi tega *ò*-ja, odvisno od narečja in od besedne lege, ali dolgi ali kratki. Tudi v rekonstrukciji poteka slovenskega pomika cirkumfektiranega naglasa na naslednji zlog, ki se je podaljšal, je Ramovš zaradi fonetičnega razlaganja tega podaljšanja predpostavljal, da so se cirkumfektirani kratki zlogi (tj. zlogovni nukleusi) »morda« podaljšali »kot vmesna stopnja tik pred pomikom na naslednji zlog« (1950: 17). Kasnejši raziskovalci slovenščine pa so to sprejeli za dejstvo in so na tem temeljili svoje dokazovanje (kot npr. Logar 1987/88, ki je menil, da je pomanjkanje dolžine na prvotno cirkumfektiranem začetnem zlogu argument proti hipotezi, da rezijanščina ni imela naglasnega pomika, čeprav se njegov zaključek zdi točen, da so ziljski, rezijanski in terski govori ta pomik imeli in so potem cirkumfleks z dolgega končnega besednega zloga pomaknili nazaj, kar se pokaže verjetno, če upoštevamo tudi analogije).

Zdaj vemo, da so spremembe fonetično postopne, fonološko pa predstavljajo prehod enega sestava nasproti drugega. Fonetična variacija pa znotraj sestava nastaja tam, kjer ni nasprotja, ali pa izvira zunaj sestava, ko se stikajo različni sestavi. Če v sestavu upoštevamo nasprotja in možnosti distinkcij, pa postane jasno, da so Ramovševe vzpostavitev deloma neverjetne. To velja za njegov opis prozodije prvotne slovenščine (1950: 17), za katero Ramovš vzpostavlja šest naglasov: dva rastoča na prvotni dolžini (stari akut, ki se skrajša, in novi akut, ki »se po naravi in intenziteti razlikuje« od starega), dva padajoča na dolžini (stari cirkumfleks in novi cirkumfleks, ki se razlikuje od starega »tako po intonacijski liniji kot po intenziteti«), in dva kratka: stari cirkumfleks na kračini in novi akut na kračini. Ramovš je predpostavljal drugačno »naravo«, »intonacijsko linijo« in »intenziteto« naglasov, ki so imeli drugačen razvoj v sestavu: novi cirkumfleks se ni udeležil pomika, ki so se ga udeležili stari cirkumfleksi, dolgi novi akut je ostal nespremenjen, medtem ko se je stari akut skrajšal in v naslednji dobi (med 12. in 15. stoletjem) spet podaljšal. To

pomeni, da je Ramovš iskal fonetično pojasnitev sistematičnih funkcionalnih razlik, za katere je vedel, da obstajajo.

Danes pa iščemo objasnitev ali v nasprotjih, ki jih v teh primerih ni lahko ugotoviti, ali v različni relativni kronologiji nastanka, ki velja za novi akut (razvit v obdobju naglasnega umika z reduciranih samoglasnikov, medtem ko stari akut že pred tem ni imel fonološke dolžine in je zato lahko bil fonetično skrajšan), in za novi cirkumfleks, ki ga v času pomika ni bilo, ampak je nastal pozneje (prim. Kortlandt 1976: 2, Lenček 1982: 81). Ramovš je imel vedno pred očmi jezik kot celoto in je iskal pojasnitev celotnih sprememb, ki jih sodobno jezikoslovje pravzaprav ni imelo. Zaradi tega se je zatekal k domnevam o fonetični osnovi sprememb, za katero zdaj vemo, da je samo površinski pojav, globinsko omogočen z nasprotji v strukturi sestava.

Pojmovanje jezika kot celote najdemo povsod v Ramovševih delih, kot npr. v uvodnih besedah pri Dialektološki karti slovenskega jezika (1931), kjer je Ramovš ugotovil, da Brižinski spomeniki odsevajo vsaj dve časovno različni razvojni stopnji: starejša, prepisana iz predloge, prvotne ali drugotne, in pa mlajša, ki je odsev prepisovalčevega govora. Ta ugotovitev, ki temelji na morfofonoloških potezah (kot *dl : l, jega : jega, moje : mē*), se popolnoma ujema tudi z rezultatom razčlemba samoglasniških in naglasnih značilnosti v Brižinskih spomenikih, ki prav tako razkriva dvoje plasti: prva je predslovenska, iz dobe pred raznosnjenjem ρ -ja, naglasnim umikom s šibkih jerov in tipično slovenskim pomikom naglasa; druga je slovenska in izkazuje ne le naglasni pomik, ampak tudi raznosnjenje ρ -ja v naglasnih zlogih in naglasni umik s srednjih (medialnih) šibkih jerov (prim. Gvozdanović 1989).

Čeprav večinoma implicitno, najdemo obravnavanje jezika kot strukturiranega sestava pravzaprav v vseh Ramovševih analizah. Enega izmed primerov lahko najdemo v razpravi o razvoju rezijanskega narečja (1928), kjer Ramovš obravnava razvoj samoglasnikov in soglasnikov v okviru njihovih medsebojnih zvez in v zvezi z oblikoslovjem ter razvoj rezijanskega narečja s posebnim ozirom na njegov položaj v krogu narečij slovenskega jezika. Pokazal je, da je bilo rezijansko narečje sprva deležno koroškega narečnega razvoja, da pa se je pozneje odcepilo in odtujilo koroškemu razvoju, ker je bil slovanski živelj v dolini reke Bele romaniziran in ker so zunanje okoliščine pretrgale promet s koroškimi Slovenci v Kanalski in Ziljski dolini, ko je posest oglejskega patriarhata, h kateremu je od konca 11. stoletja ssem spadala tudi furlanska vojvodina in v njej Rezija, v začetku 15. stoletja prišla pod gospodstvo benečanske republike: s tem se je okrepilo furlansko širjenje. Glede na notranje razvoje v sestavu, je Ramovš ugotovil, da je rezijanska vokalna harmonija (po kateri naglašeni zasopli samoglasniki spremljajo zasople nenaglašene, in tudi ozka ali široka kakovost naglašene samoglasnika določa kakovost nenaglašene) v popolnem skladu s slovenskimi razvojnimi težnjami vokalne redukcije. Nastanek rezijanskih zasoplih vokalov je Ramovš tudi analiziral glede na celotni sestav takole (1928: 114): »Ker so rez. zasopli vokali nastali iz starih akutiranih kračin *e, ě, o* in iz dolgih naglašanih *i, u* (*y, ü*) in ker se na drugi strani refleksi za *o, e, a* in *ɔ, ɔ* (= *ä, ä* gl. zgoraj) nikdar niso razvili v zasople vokale, ker nadalje vemo, da so bili vsi ti refleksi široke, odprte kvalitete, zato moremo sklepati, da je postanek zasoplih vokalov vezan za intenzivno, napeto, ozko tvorbo vokalov, s čimer nam je pojasnjen ves razvoj.« Ugo-

toвитеv o ozki kakovosti na podlagi razčlenitve sestava je resnična, ampak sama po sebi ne pojasnjuje celega razvoja, ker v sorodnih narečjih z isto kakovostjo tega razvoja ni bilo. Menim, da je razlago treba opreti na vprašanje (interference) s furlanščino, ki ima podobno kakovostno razliko med neširokimi samoglasniki, ki so akustično ali napeti ali nenapeti, čeprav se to ne ujema z izgovorno napeto in nenapeto tvorbo. Furlanski nenapeti samoglasniki so osredinjeni, in danes vemo, da to velja tudi za rezijanske zasople samoglasnike (prim. Lenček 1982: 144; Steenwijk ima tudi fonetične podatke, prim 1991; za furlanščino prim. Francescato 1970). Značilen podatek za to vprašanje nam je dal sam Ramovš v svojem opisu družbene zgodovine rezijanščine.

Na podobni podlagi kombinacije faktorjev znotraj in zunaj sestava v smislu narečne geografije, je Ramovš (1950: 18, 19) ugotovil potek podaljšanja staro- in novoakutiranih kračin takole: »Slovenščina sama nam po pojavih v dialektih na črti Rezija, Koroško, Slovenske gorice in Prekmurje, ki kažejo popolnoma drugačno obravnavanje staroakutiranega *ě* kakor pri stalno dolgem *ě*, izpričuje stadij podaljšanja staroakutiranih kračin, ki je nastopil v južnem predelu slovenščine dokaj zgodaj (nekako proti koncu 12. stoletja) ter zato doživel iste reflekse kot stalno dolgi *ě*, v imenovanem severnem pasu pa se je podaljševanje vršilo pozno (morda v 16. stoletju) in zato izkazuje *ě* redko ozek refleks (Rezija, Zilja; vendar *i* oziroma *iä* za stalno dolgi *ě*), zvečine še vedno širokega (Rož, Podjuna, Remšnik), na krajnjem vzhodu pa ima prekmurščina še do danes kračino ohranjeno.« V teh in podobnih ugotovitvah je Ramovš pomembno prekoračil odvir jezikoslovja svoje dobe.

3 Ramovš in naše sodobno jezikoslovje

Ramovševi opisi in analize slovenskih narečij in zgodovinskih razvojev do današnjega dne sestavljajo podstavo raziskovanj teh področij slovenistike. To lahko pokažemo na primeru podaljšanja srednjih samoglasnikov v zgodovini slovenskih narečij.

Glede odrazov tega podaljšanja je Rigler (1963: 28 in 1967: 136), ki izhaja iz Ramovševih obravnav, ugotovil, da je treba reflekse *ei* in *ou* izpeljati iz ozkih *e*-jev in *o*-jev, ker severozahod, ki ni imel kratkih ozkih *e*-jev in *o*-jev, nima diftongizacij v smeri *ei* in *ou*; in da je *ie* in *uo* treba izpeljati iz samoglasnikov, ki so se »podaljšali kot ozki« (ostali odrazi pa so drugotni). Sam potek podaljšanja starega in novega akuta na teh samoglasnikih je Lenček (1988: 211) na podlagi Ramovševe razčlembе (1950: 18, 19) obravnaval kot progresovno razširitev tega poteka od zahodnih, srednjih in južnoštajerskih narečij (do konca 14. stoletja) do severnih narečij (ne kasneje od 1500. leta), kar pojasnjuje izoglose v smeri jugozahod-severovzhod od izhodišča v zahodnih narečjih in naprej.

Podaljševanje starega in novega akuta in sklad rezultatov tega podaljšanja v samoglasniške sestave narečij je bil morda najznačilnejši faktor nadaljnje narečne diferenciacije. To ne velja samo za različne diftongizacije, ampak tudi za nastanek rezijskih zasoplih vokalov *ě*, *ö*, *ĩ* in *ü*, ki za njih nova raziskovanja kažejo, da so po fonetični naravi osredinjeni. Rezijska *ü* in *ö*, ki ju je treba izpeljati iz kratkih akutiranih in novoakutiranih *e*-jev (z *ě*-ji) in *o*-jev, sta nastala v zgoraj omenjenem poteku podaljšanja, ki je dosegel Rezijo v 15. stoletju, to je v dobi, ko so zgodovinske oko-

liščine, ki jih je opisal Ramovš (1928), okrepile furlanski jezikovni vpliv. Zaradi tega je tipično slovenska podaljšava pripeljala k netipično slovenskim – interferencijskim – rezultatom v poteku samoglasniške spremembe: podaljšani staro- in novoakutirani *e*-ji in *o*-ji in že dolgi *i*-ji in *u*-ji so prešli v zasople, tj. osredinjene, medtem ko so že dolgi *e*-ji in *o*-ji prešli v *i*-je in *u*-je. Vzorec za rezijanske zasople samoglasnike najdemo v furlanskih akustično nenapetih, ki so prav tako osredinjeni. Veljavo te analize potrjujejo furlanske izposojenke v rezijanščini iz te dobe: v njej so furlanski nenapeti (kratki) *e*-ji in *o*-ji prevzeti kot rezijanski zasopli (podaljšani) *ě*-ji in *ö*-ji, npr. *tr'öp* iz furlanskega *tròp* 'tropa'. Prilagoditev izposojenk v sistem, v katerega so prevzete, ponazarja tudi rezijansko *kan'øn* (kjer (') označuje naglasno mesto) iz furlanskega *canòn* 'top', ne z zasoplim, ampak z zoženim samoglasnikom pred *n*, kot je pravilo v rezijanski vasi Bela, iz katere so vsi ti primeri (prim. Steenwijk 1991).

Kronologija podaljšave staro- in novoakutiranih samoglasnikov je povezana z diftongizacijo. Kot pravi Rigler (1967: 136), jugovzhod, z ozkim *e* za kratki *ě, je sprva ozke dolge *e* in *o* diftongiral v *ei* in *ou*. Osrednja narečja kasneje niso zožila nobenega kratkega *e*-jevskega ali *o*-jevskega glasu (razen samo položajno), ampak so celo kratki *e* iz *ě odpravila s tem, da so ga razvila v *i* (oziroma položajno v *e*). Štajerska in panonska narečja pa so kratki *e* obdržala, oziroma so štajerska narečja zožila še kratka etimološka *e* in *o*, panonska pa *o*. Tudi pozneje so tukaj dolge samoglasnike še vedno diftongirali v smeri *ei*, *ou*. Samoglasniki, ki so se podaljšali kot ozki, so se diftongirali v smeri *ie*, *uo* (oziroma se ponekod najbrž neposredno ožili). V to skupino spadajo zlasti severnoštajerski novoakutirani *e* in *o* ter kasno podaljšani staroakutirani *ě* (ki je na tem področju sovpadel z novoakutiranim *e*), pa tudi drugotno naglašeni *e* in *o* na tistih področjih, kjer so jih podaljšali kot ozka, deloma tudi podaljšana kratka *i* in *u*, če sta se prej nekoliko razširila. Diftongi *ei*, *ou* so bili v starejši dobi (deloma so še zdaj) obravnavani kot enofonemski.

Za datiranje diftongizacije je Ramovš (1936: 186) v slovenščini prvih pisateljev z Dolenjskega in Notranjskega navedel Stiški rokopis iz začetka 15. stoletja. Vidimo lahko, da je treba diftongizacijo datirati v isto dobo, v kateri sta se podaljšala stari in novi akut, zato menim, da je za daljši razvoj odrazov *e*-ja in *o*-ja pomembna relativna kronologija teh pojavov. V narečjih, kjer je diftongizacija ali nastopila istočasno s podaljšavo ali po njej, so diftongi lahko kasneje postali dvofonemski (npr. v dolenjsko-štajerskem pasu, kjer imamo *léito* (im. ed.): *lěita* (im. mn.), gl. Ramovš 1936: 190). To velja za narečja, ki so stari in novi akut podaljšala v prvi fazi, do konca 14. stoletja. V narečjih pa, ki so stari in novi akut podaljšala v drugi fazi, je diftongizacija – če se je razvila – lahko nastopila do podaljšave starega in novega akuta, pa je ali omejena na prvotno dolge samoglasnike (v severnem in zahodnem delu ima npr. Zilja *léto* : *liətę*, Rož *léto* : *liətę*, Podjuna-Remšnik *létu* : *liäte*, Pohorje, Kozjak *létu*, *lîtu* : *lějite*, *lăjite*, gl. Ramovš 1936: 190), ali je morda ostala fonetična, obravnavana kot enofonemska, in se zato lahko spet obrnila v monoftongizacijo, kot v gorenjščini (npr. *léto* : *lêta*, gl. Ramovš 1936: 190).

Za sam potek diftongizacije velja pravilo Andersena (1972), po katerem se specifikacija ene od fonoloških značilnosti v segmentu razporedi kot slednje nemarkirane in markirane specifikacije te značilnosti. Tako se ozki, slušno razpršeni (difuzni) samoglasniki, ki so predvidljivo nestrjnjeni (nekompaktni), v slovenskih narečjih

diftongirajo glede na samo difuznost kot [-difuzni, +difuzni], tj. *ei* in *ou*, in se široki, relevantno [-kompaktni] *e*-ji in *o*-ji diftongirajo kot [+difuzni, -difuzni], tj. *ie* in *uo*, ker je v kontekstu specifikacije [-kompaktni], [+difuzni] nemarkiran in [-difuzni] markiran (za obravnavo problema te specifikacije povzročajo obrnitev markiranosti, ki se sicer sklada s fonetično specifikacijo, in za obravnavo slovenske diftongizacije prim. Gvozdanič 1985: 54 etc.).

V narečjih, kjer je bila diftongizacija del poteka podaljšave starega in novega akuta ali pa je nastala po tej podaljšavi, so diftongi fonološko lahko razpadli na dva dela, kar se običajno vključuje tudi v bisegmentalno analizo dolgih samoglasnikov. V takih narečjih, npr. v dolenjščini, je to podpiral naglas, ki je prav tako razpadel na visoki + nizki od padajočega (tj. cirkumflektiranega) in nizki + visoki od rastočega (tj. akutiranega). Ramovš je v svojih obravnavah takih narečij naglašal prvi del diftonga, Rigler pa večinoma drugega, kar posredno kaže sestav teh diftongov. V narečjih, kjer diftongizacija ni bila del ali posledica podaljšave, tudi ni bilo tega razpada, ampak so se diftongi lahko spet obrnili v monoftonge, kot npr. v gorenjščini. Zato menim, da v gorenjščini dolgi samoglasniki niso fonološka sledja, ampak enote (tj. da so monosegmentalni) in tudi njihov naglas (t. i. rastoč ali padajoč) je enoten. To se ujema s Toporišičevo (1967) analizo tonemov v ljubljanski govorici kot nizek in nenizek, tj. visok, ne rastoč in padajoč, in tudi ne kot sledje tonemov; in tudi z Lenčkovo (1988: 203) analizo razlike med dolenjščino in gorenjščino v tem smislu, da ima dolenjščina diftonge in dolge vokale, ki »markirano kontrastirajo« s kratkimi, medtem ko gorenjščina nima niti diftongov niti izrazito dolgih samoglasnikov. Tudi po drugih značilnostih ima gorenjščina kompleksne segmente, medtem ko ima dolenjščina sledja. Tako navaja Lenček (1988: 203) da gorenjskim *l'*, *n'* v dolenjščini ustrezajo *l*, *il*, *n*, *in* in tako naprej. To mejo med gorenjščino in dolenjščino dopolnjujejo druga slovenska narečja, ki imajo v samoglasniških, zvočniških in prozodijskih sistemih ali segmente kot enote ali pa sledja. Posebej prozodijo je treba raziskovati še naprej z novimi metodami na podlagi, ki jo je v bistvu utemeljil Ramovš.

Ramovš je postavil temelje, na katerih se lahko gradijo kasnejše metode jezikoslovne geografije, analize jezikovnih sprememb in prozodije, in to zaradi tega, ker je razumel celo zapletenost jezikovnega sestava in jo upošteval v svojih opisih slovenščine. S temi opisi je omogočil tudi nove metode in nove ugotovitve. Iz opisanega gradiva je jasno, kje so potrebne nadaljnje analize.

Uporabnost jezikovnega gradiva in ugotovitve za kasnejšo jezikovno znanost je najvarnejše merilo veličine znanstvenega dela.

LITERATURA

- H. ANDERSEN, 1972: Diphthongization. *Language* XLVIII/1. 11–50.
 F. BEZLAJ, 1950: Fran Ramovš: pogled na njegovo delo. *Slavistična revija* III. 225–236.
 G. FRANCESCATO, 1970: *Studi linguistici sul friulano*. Firenze: Leo S. Olschki.
 J. GVOZDANOVIĆ, 1985: *Language system and its change (on theory and testability)*. Berlin; New York; Amsterdam: Mouton de Gruyter.
 — — 1989: O akcentu i vokalskom kvalitetu u Brižinskim spomenicima. *Riglerjev*

- zbornik. *Slavistična revija* XXXVII. 39–49.
- R. JAKOBSON, 1927: La notion de lois phonétique et principe tlogologique. *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, 1. 1–13.
- — 1929: Remarques sur l'évolution phonologique du russe. *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, 2. 118 sl.
- — 1962: *Selected writings I: phonological studies*. The Hague; Pariz: Mouton.
- — 1971: *Selected writings II: word and language*. The Hague; Pariz: Mouton.
- — 1975: *N. S. Trubetzkoy's letters and notes*. Ur. R. Jakobson. The Hague; Pariz: Mouton.
- F. H. H. KORTLANDT, 1976: The Slovene neo-circumflex. *The slavonic and East European Review* XXIV/1. 1–10.
- R. LENČEK, 1982: *The structure and history of the Slovene language*. Columbus, OH: Slavica.
- — 1988: On the system of isoglosses in the western south Slavic dialects. *American contributions to the Tenth International Congress of slavists*; izdal M. A. Schenker. Columbus, OH: Slavica. 199–241.
- T. LOGAR, 1981: Horjul. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*; izdal P. Ivić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. 79–85.
- — 1987/88: J. Baudouin de Courtenay – slovenski dialektolog. *Jezik in slovstvo* XXXIII/ 1–2. 1–7.
- F. RAMOVŠ, 1918: Slovenische Studien. *Archiv für Slavische Philologie* XXXVII. 123–174; (1920). 289–330.
- — 1922: O slovenskem novoakutiranem $\grave{o} > \grave{ò}, \acute{q}, \grave{q}$. *Južnoslovenski filolog* III. 227–239.
- — 1928: Karakteristika slovenskega narečja v Režiji. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* VII. 107–121.
- — 1931: *Dialektološka karta slovenskega jezika*. Ljubljana: J. Blasnika nasl. Univerzitetna tiskarna.
- — 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika, VII: Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- — 1936: *Kratka zgodovina slovenskega jezika*. Ljubljana: Akademsko založba.
- — 1950: Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov. *Slavistična revija* III. 16–23.
- J. RIGLER, 1963: Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija* XIV. 25–78.
- — 1967: Pripombe k Pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija* XV/1–2. 129–152.
- F. de SAUSSURE, 1916: *Cours de linguistique generale*. Lausanne; Pariz: Klincksieck.
- H. STEENWIJK, 1988: Sestav naglašanih samoglasnikov v belskem govoru. *Slavistična revija* XXXVI/4. 331–337.
- — 1991: *The slovene dialect of Val di Resia (UD), Italy: San Giorgio (Bela)*; Amsterdam: Rodopi, v tisku.

- J. TOPORIŠIČ, 1967: Pojmovanje tonemičnosti slovenskega jezika. *Slavistična revija* XV/1–2. 64–108.
- N. S. TRUBETZKOJ, 1924: Einiges über die russische Lautentwicklung und die Auflösung der gemeinrussischen Spracheinheit. *Zeitschrift für slavische Philologie* I. 287–319.
- — 1939: *Grundzüge der Phonologie* (Travaux du Cercle Linguistique de Prague, 7).

ZUSAMMENFASSUNG

Ramovšs syn- und diachrone Analysen slowenischer Dialekte sowie der inneren und äußeren Ursachen ihrer Veränderungen sind eine feste Grundlage für das Verständnis nicht nur des Slowenischen, sondern auch des Verlaufs sprachlichen Wandels im allgemeinen.